

หน่วยที่ 4

บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาสังคม

บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาสังคม

ในบทนี้คงไม่จำเป็นต้องให้ความหมายว่า “ สังคม ” คืออะไร เพราะได้กล่าวไว้ในบทที่ 1 แล้ว เอียงด้วยสมควรแล้ว จึงขอมาแต่เพียงว่า การศึกษากับสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ความสัมพันธ์ที่เห็นเด่นชัดก็คือ การศึกษานั้นเป็นสถาบันในสังคม จึงมีหน้าที่รักษาและถ่ายทอดฐานะแบบของสังคมเอาไว้ เมื่อสังคมพัฒนาไปในแนวทางใด ขึ้นใด การศึกษาก็จะดำเนินไปตามนั้น นั่นคือการศึกษาทำหน้าที่ในส่วนของการขัดเกลาทางสังคมเป็นสำคัญ และในอีกด้วยจะหนึ่ง ถือกันว่าสถาบันการศึกษาตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นหน่วยของการเปลี่ยนแปลงในสังคม เพื่อนำมาซึ่งสังคมที่ดีขึ้น ยุติธรรม ขึ้น และสมบูรณ์ขึ้น กล่าวอ่าย่างสั้นที่สุด การศึกษาเป็นเครื่องกระตุ้นและนำมาซึ่งสังคมที่พัฒนาขึ้นนั่นเอง

สังคมสมัยใหม่จึงถือว่าการศึกษาเป็นกุญแจดอกสำคัญในการเปิดประตูไปสู่การพัฒนาสังคม เหตุนี้รู้จูนากลของทุกประเทศ จึงกำหนดนโยบายส่งเสริมการศึกษาและจัดสรรงบประมาณสนับสนุนเป็นอันมาก เพราะการศึกษาจะช่วยให้ประชาชนรู้จักรักษาระเบียบและสังคมและส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของสังคมเป็นส่วนรวมด้วย นั่นคือการศึกษาจะช่วยให้กันรักษาชนบทธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม รู้จักเชื้อพิงกันตามอำนาจหน้าที่ เคราะห์ภูมิ สามารถทำงานได้และอื่นๆ ล้วนในอีกด้านหนึ่ง การศึกษาจะช่วยส่งเสริมการพัฒนาทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม (Parelius and Parelius, 1978:21)

การพัฒนาสังคม

สังคมย่อมประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ มากมาย เช่น การเมืองการปกครองเศรษฐกิจ ครอบครัว การศึกษา ศาสนา สาธารณสุข ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้ต่างก็ทำหน้าที่เฉพาะของตน เพื่อสนับสนุน ต้องการอันจำเป็นของสังคม ขณะเดียวกัน ก็มีความสัมพันธ์กันและกัน เพื่อช่วยให้สังคมดำเนินอยู่และพัฒนาไป ขึ้นไป เพราะฉะนั้น การพัฒนาสังคมย่อมมีขอบข่ายครอบคลุมกิจการหลายสาขา และมีความหมายกว้างมาก

การพัฒนาสังคมหมายความว่าอะไร?

การพัฒนาสังคมหมายถึงการปรับปรุงภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยมีการปรับปรุงพัฒนาการทางด้านการศึกษา การสาธารณสุข การสาธารณูปการ และการให้สวัสดิการสังคม นอก

จากนี้ บังรวมถึงการปรับปรุงและเสริมสร้างที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมตลอดจนการประกอบอาชีพของประชาชนให้ดีขึ้น (จรุญ สุภาพ และคณะ, 2520: 3-9) เพราะถ้าประชาชนมีงานทำ มีรายได้เพียงพอ กับการซื้อหาปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ก็จะทำให้ประชาชนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมอยู่ร่วมกันอย่าง平สุขยิ่งกว่านี้ ถ้าทุกคนมีการกินคืออยู่ดี มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมไม่แตกต่างกันจนเกินไปโดยราบรื่น มั่งคั่งและมั่นคง

ทุกสังคมจึงพยายามที่จะพัฒนาสังคมของตนให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น ซึ่งก็มักจะกระทำไปพร้อมๆ กันทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม กล่าว简เพาะการพัฒนาสังคม จะเห็นว่าครอบคลุมกิจกรรมไว้หลายสาขา รวมทั้งสาขาวิชาการศึกษาซึ่งจัดได้ว่ามีความสำคัญที่สุดด้านหนึ่งอย่างไรก็ตาม การพัฒนาสังคมจะดำเนินการไปได้ผลดีหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการต่อไปนี้ คือ

1. นโยบาย

คือ แนวการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การพัฒนาสังคมที่ดีจำเป็นต้องมีนโยบายที่เหมาะสม เพื่อให้การพัฒนาดำเนินไปตามนโยบายและแผนงาน ซึ่งต้องอาศัยการวางแผนจากผู้เชี่ยวชาญในหลายสาขา นักจิตวิทยา นักมนุษยวิทยา นักเศรษฐศาสตร์ นักการศึกษา และนักนิเวศวิทยา เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาสังคมเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์หลายด้าน รวมทั้งสภาวะแวดล้อมต่างๆ ของสังคม

2. งบประมาณในการพัฒนา

การพัฒนาสังคมจำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานเพื่อการพัฒนาอย่างน้อย 4 ประการ คือ เงิน กำลังคน วัสดุและการจัดการ อันเป็นปัจจัยของการบริหารนั้นเอง อย่างไรก็ได้โดยที่การพัฒนาสังคมจำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก เพราะฉะนั้นงบประมาณหรือกำลังเงินอันเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจของสังคม จัดเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งของการพัฒนา นอกจากนี้ยังต้องอาศัยปัจจัยอื่นๆ คือเกื้อหนุนด้วย เพื่อให้การพัฒนาสังคมดำเนินไปตามแผนที่กำหนดไว้ เช่น การศึกษา การสาธารณสุข การสาธารณูปการ และการสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น จึงเห็นได้ว่า การพัฒนาสังคมเป็นงานที่ต้องใช้นักบริหาร นักวิชาการ และผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญสาขาต่างๆ มากมายร่วมกันทำงาน โดยมีเป้าหมายที่จะช่วยให้สมาชิกของสังคมสามารถประกอบอาชีพและมีชีวิตความเป็นอยู่ สุขสบาย ขณะเดียวกัน ก็เพื่อให้สังคมพัฒนาไปโดยไม่หยุดยั้ง

อย่างไรก็ได้ ในการพัฒนาสังคมนี้ จำเป็นต้องส่งเสริมให้สมาชิกของสังคมได้รับการศึกษาเพื่อให้มีความสามารถ มีงานทำเพื่อมีรายได้อันจะส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและมีวัฒนธรรมร่วมกัน จึงจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในสังคม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการส่ง

เสริมพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า นอกจากนี้รัฐบาลก็จะต้องให้การสนับสนุนกิจกรรมบางอย่างที่เอกชนไม่สามารถทำได้ หรือกิจการที่มีผลกระทบต่อประชาชนเป็นส่วนรวม รวมทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับความมั่นคงปลอดภัยของสังคม ซึ่งได้แก่กิจการในด้านสาธารณสุข การสาธารณูปการ การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนการให้สวัสดิการทางสังคมอื่นๆ ด้วย

ลักษณะสังคมไทย

สังคมไทยอาจแบ่งได้หลายรูปแบบลักษณะ ขึ้นอยู่กับว่าเรามองสังคมไทยในทัศนะใด ถ้ามองในแง่ของความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมทางสังคม สังคมไทยก็อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ สังคมชนบทและสังคมเมือง แต่ถ้ามองในทัศนะของนักมนุษย์วิทยา สังคมไทยย่อมประกอบด้วยสังคมวัฒนธรรมใหญ่และสังคมวัฒนธรรมกลุ่มย่อย แต่ทั้งสองกลุ่มนี้ถือว่าเป็นบุคคลในสังคมวัฒนธรรมไทยทั้งสิ้น แม้สังคมวัฒนธรรมกลุ่มย่อยจะมีภาษา การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ แตกต่างกันบ้างก็ตาม ในที่นี้จะยกถ้วนสังคมไทยพอเป็นสังเขปดังนี้

สังคมชนบท

สังคมชนบท หมายถึง กลุ่มชนบททุกเพศทุกวัยที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มในเขตแดนที่พ้นจากตัวเมืองหรือนอกเขตเทศบาลออกไป มีสถานบันและวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง สังคมชนบทของไทยประกอบด้วยชุมชนขนาดย่อมที่กระจายอยู่ตามหมู่บ้าน มีขอบเขตความสัมพันธ์ภายในออกจำกัดด้วยบริเวณ ไร่นาคนชนบทมักผูกพันใกล้ชิดกับสมาชิกในชุมชนเดียวกัน ซึ่งได้แก่ญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน แต่ก็มิได้ร่วมทอบประสานงานกันอย่างถาวร เพราะเกยุทธกรรมแบบประเพณีมักทำในลักษณะต่างคนต่างทำ ระบบครอบครัวส่วนใหญ่เป็นแบบครอบครัวเดียวความสัมพันธ์ภายในครอบครัวมีความผูกพันกันใกล้ชิด สังคมชนบทไทยมีสิ่งแวดล้อมเป็นธรรมชาติซึ่งได้แก่ทุ่งนาป่าเขา และโดยที่ต่างมีอาชีพทางด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก จึงต้องคุ้มครองล้อภัยกับธรรมชาติการแบ่งชั้นวรรณะ จังหวะไม่มี ทั้งนี้เพราะระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมที่มีการผลิตอย่างเดียวกัน ไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างทางฐานะและรายได้มากนัก ประกอบกับความรู้ความสามารถของบุคคลส่วนใหญ่ใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการพัฒนาการสังคมและระบบเศรษฐกิจที่ผูกพันกับการค้าขึ้นตลอดจนการแพร่เชื้อมาของระบบสื่อสารมวลชน ทำให้สังคมชนบทไทยเริ่มเปลี่ยนไปประกอบกันได้เกิดความเสื่อมโทรมทางธรรมชาติจากน้ำมื屯นุชย์ เช่น การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ดินเสื่อมสภาพ เพราะขาด

ความในการอนุรักษ์คินให้อุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม มีผลกระทบท่อการทำมาหากินของชาวชนบทมาก ชาวชนบทนั่นส่วนในปัจจุบันจึงคืนรนเข้าเมืองเพื่อทำงานทำเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ เป็นเพราะความต้องการศึกษาจึงถูกพ่อค้านายทุนเอารัดเอาเปรียบ ทำให้ชาวชนบทยากจนลงเรื่อย ๆ และชาวชนบทก็ได้รับบริการทางสังคมจากรัฐน้อยกว่าคนในเมือง ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน โรงพยาบาลหรือกิจการสาธารณูปการอื่นๆ

สังคมเมือง

เมืองใหญ่ที่เป็นเมืองหลวง เช่น กรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางของความเจริญขั้นสูงของประเทศ เป็นที่รวมอำนาจการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษาและศิลปวิทยาการต่างๆ ถึงกระนั้น ก็มิได้หมายความว่ากรุงเทพฯ เป็นเมืองที่มีความสวัสดิ์อย่างเพลิงที่ร่องบางเพลิง พระชนนไล่สีขเลือดอย ความจริงกรุงเทพฯ มีปัญหาร้อยแปด ที่เห็นชัดๆ ก็เช่นปัญหาการจราจร ที่อยู่อาศัย น้ำเน่า อากาศเสีย อาชญากรรมและปัญหาอื่นๆ อีกมากสุดจะนำมากล่าวได้หมด ถึงกระนั้นเมืองอื่นๆ ก็ยังอุตสาห์เดินแบบกรุงเทพฯ เพราะเพ่งกันไปที่ความเจริญทางด้านวัฒนธรรมเป็นสำคัญ อย่างไรก็ต้อง ในสังคมเมืองโดยเฉพาะเมืองใหญ่ ความแตกต่างในอาชีพ รายได้ ฐานะความเป็นอยู่ การศึกษา และวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการแบ่งชั้นอย่างเห็นได้ชัด จึงเป็นเหตุให้สังคมเมืองไม่ผูกพันกันแนบแน่น ต่างคนต่างบัดดีผลประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ ระบบสังคมเมืองมีความเหลื่อมล้ำในบทบาทและสถานภาพของบุคคลมาก และด้วยความจำเป็นและความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ผู้คนในสังคมจึงร้อนรนความผูกพันธ์กันไม่ใครรู้ ต่างคนต่างอยู่ การทำมาหาก้าลีงชีพของคนในเมืองอาศัยการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลิตผลและบริการเป็นสำคัญ มีการแบ่งขันกันตลอดเวลา ซึ่งก่อให้เกิดการซิงคิซิงเด่น ทำให้เป็นคนใจแคบ เห็นแก่ตัว อย่างไรก็ต้องสังคมเมืองเห็นความจำเป็นของการศึกษามากกว่าสังคมชนบท จึงนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในระดับสูง ๆ เพื่อให้นำวิชาความรู้ไปประกอบอาชีพ และเพื่อเลื่อนสถานภาพทางสังคมด้วย

สังคมวัฒนธรรมกลุ่มย่อย

สังคมวัฒนธรรมกลุ่มย่อย แตกต่างไปจากชนกลุ่มใหญ่ของประเทศไทยในด้านภาษา การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีทั่วไปในชีวิตประจำวัน สังคมวัฒนธรรมกลุ่มย่อยอาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกได้แก่กลุ่มที่เป็นประชากรดั้งเดิมของท้องถิ่นซึ่งอยู่ในบริเวณชายแดนของประเทศไทย เท่านั้น กลุ่มวัฒนธรรมล้าย ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มเชื้อสายเบอร์ ในบางจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียง

เห็นอ กลุ่มชาวเขาจำนวนหนึ่งในภาคเหนือและกลุ่มกระหรี่ยงในจังหวัดทางภาคตะวันตก เป็นต้น และกลุ่มที่สอง ได้แก่กลุ่มที่อพยพเข้ามาเพื่อพระบรมโพธิสมการ เช่น กลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาเป็นจำนวนมากในสมัยรัชกาลที่ 5 กลุ่มตกลงของทหารจีนคณะชาติกายหลังสหธรรมโภกครรช์ที่สอง เช่นกัน ซึ่งตั้งหลักแหล่งทำมาหากินอยู่ในจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น (คณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา, 2518 : 28 – 36)

แนวโน้มบางประการของสังคมไทย

ถ้ามองสังคมไทยรวม ๆ อาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมด้อยพัฒนา หรือพูดให้คัดขึ้นหน่อย ก็เรียกว่า สังคมกำลังพัฒนา ซึ่งหมายความว่า พยายามทำตัวให้เจริญขึ้น แต่ก็ยังไม่เจริญในรูปแบบที่น่าพอใจ เพราะยังมีปัญหาหลายอย่างเรื้อรังอยู่ในสังคมไทย เป็นต้นว่า ปัญหาความยากจน อาชญากรรมประชาราตรเพิ่มสูง ความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคม นอกจากนี้ บริการด้านสุขภาพอนามัย การศึกษา และบริการสังคมอื่น ๆ ก็ยังกระจายได้ไม่ทั่วถึงและเป็นธรรมตามากนัก

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่ามีสาเหตุเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมเริ่มตั้งแต่การที่สังคมไทยแบบดั้งเดิม ได้เปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อรับกับความเจริญสมัยใหม่แบบตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 จากช่วงต่อการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นต้นมา ที่ได้เกิดปัญหาขึ้นมากmany เพราะปรับตัวไม่พร้อมประการหนึ่ง กับปรับตัวไม่ดีกิประการหนึ่ง ปัญหาต่างๆ จึงเพิ่มพูนเรื่อยมา

ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่หันมารับความเจริญสมัยใหม่มีลักษณะพิเศษคือมีได้เปลี่ยนแปลงแบบเสริจสิ้นในตัวเอง จึงเกิดลักษณะไม่พอคืบขึ้น มีการข้ามขั้นตอนกันมาก หมายความว่า สังคมไทยรับหรือเสียผลกระทบของความเจริญสมัยใหม่ที่ตัวเองมิได้เป็นผู้สร้างขึ้น กล่าวคือ สังคมไทยสามารถบวกริโภคผลผลิตของความเจริญแบบตะวันตกได้ทั้งที่ตนเองผลิตไม่ได้ ซึ่งก่อให้เกิดค่านิยมในการที่จะแก้ไขปรับปรุงตัวเองเพื่อจะเป็นผู้ผลิตหรือเป็นผู้สร้างความเจริญเท่านั้นเอง ผลก็คือ สังคมไทยกลายเป็นสังคมที่ชอบบวกริโภคมากกว่าชอบผลิต ค่านิยมเช่นนี้ นับเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเป็นอย่างมาก (พระราชบูรพาภรณ์, 2532. : 66 – 70)

ยิ่งกว่านี้ อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในปัจจุบันมีผลกระทบต่อค่านิยมในสังคมไทยเป็นอย่างมาก เพราะโดยหลักการของระบบทุนระบบนิยม จุดมุ่งหมายสำคัญที่ของการสะสมทุน ซึ่งได้จากผลกำไรในการลงทุน การจะขยายทุนให้มากขึ้น ก็จะต้องเอาผลกำไรมาลงทุนต่อไปเรื่อย ๆ ระบบเศรษฐกิจดังกล่าวจึงจำเป็นต้องอาศัยวิธีการต่าง ๆ มากระบุต้นให้เกิดการบวกริโภคมากขึ้น วิธีการที่เห็นชัดเจนในสังคมไทยก็คือ มีการโฆษณาซักจุ่ง ให้เกิดความต้องการในการบวกริโภคในรูปแบบต่าง ๆ

อย่างมากนาย เช่น ใช้คำโฆษณา เลี้ยง เพลง รูปภาพ การซิงรางวัล การใช้ระบบผ่อนส่ง การปลูกฝังค่านิยมแบบตะวันตกที่ฟูงเพื่อ (ขยันต์ วรรธนะภูติ และสวัสดิ บรรเทิงสุข, 2523 : 70) ทำให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมที่ชอบบริโภค ซึ่งส่งผลไปถึงขนาดทำให้คนมุ่งประโภชั้นของตัวเองเป็นใหญ่ เพื่อจะได้บริโภคมาก ๆ จึงเกิดแก่งแย่งแข่งขันแบบมือใครยิ่งสาวไว้ได้สาวเอา เพราะฉะนั้น ถ้าจะพัฒนาสังคมไทยให้เจริญก้าวหน้า จำเป็นจะต้องแก้ไขค่านิยมที่ชอบบริโภคมากกว่าชอบผลิตให้ได้ หากไม่แล้วการพัฒนาสังคมจะดำเนินไปได้ช้าลง

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของไทยอยู่ในชนบท จึงอาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า สังคมไทยเป็นสังคมชนบท มีอาชีพหลักทางด้านเกษตรกรรม สังคมไทยโดยทั่วไปนิยมยกย่องคนที่มีชาติธรรม ก淳 มีเงินและคนมีตำแหน่งหน้าที่สูง ซึ่งกลามมาเป็นค่านิยมของสังคมไทยในปัจจุบัน สังคมไทยจึงยกย่องเงินอำนาจ ความเป็นผู้อ้างอิง เป็นคนนายคน การเป็นข้าราชการ การมีฐานะ ความเป็นอยู่ที่ทันสมัยและสังคมไทยยังชอบความสะอาด สนุก และสนับายนด้วย ประการสุดท้ายที่จะเว้นกล่าวเสียมิได้ก็คือ สังคมไทยยกย่องคนที่ได้รับการศึกษาสูง (สุพัตรา สุภาพ , 2520 : 27) จึงมีค่านิยมที่จะใช้การศึกษาเป็นบันไดไต่เต้า ไปสู่การเลื่อนฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจของบุคคล

การพัฒนาสังคมของไทย

การพัฒนาสังคมย่อมต้องดำเนินติดต่อกัน โดยไม่หยุดยั้ง เพราะสังคมเป็นสิ่งที่ไม่อยู่คงที่ แต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และสังคมไทยก็ได้รับการพัฒนาเพื่อให้เจริญก้าวหน้ามาโดยตลอด แม้ในสมัยโบราณก็ได้มีการพัฒนาด้านการประกอบอาชีพและการค้าขายชีวิต โดยการค้าขายทดสอบการณ์ในการประกอบอาชีพ ทั้งยังมีการค้าขายด้วยวัฒนธรรมและคุณความดีต่อกัน ครั้นสังคมไทยเติบใหญ่ขึ้นอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การคมนาคม การติดต่อสื่อสาร อารยธรรม การศึกษาและอื่น ๆ อีกมากมาย สังคมไทยจึงเปลี่ยนแปลงรวดเร็วขึ้น มีการนำเอาเครื่องมือเครื่องใช้อันเป็นประดิษฐกรรมแผนใหม่มาใช้ ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาเป็นใหญ่ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง (บรรณ สุภาพ , 2520 : 6 – 9)

ในทางด้านเศรษฐกิจนี้ การค้าขายได้เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญ เริ่มจากการค้าได้ขยายตัวจากสังคมเล็ก ๆ มาเป็นการค้าระหว่างเมือง ระหว่างประเทศ อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มีการนำเอาการจัดการในด้านการตลาดมาเป็นกลไกสำหรับช่วยให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจรุคหน้าขึ้นส่วนในด้านสังคม มีการนำเอาประดิษฐกรรมใหม่ ๆ มาใช้ทั้งในทางเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเพื่อก่อให้เกิดผลผลิตที่จะนำความสุขและรายได้มาสู่ชีวิตของประชาชน การค้าขายคือเครื่องขับเคลื่อนสำคัญที่ช่วยให้ด้านความสะอาด

ค่างๆ กันมากขึ้น เช่น พัฒนา ศูนย์เรียน rogby โทรทัศน์ ฯลฯ เป็นต้น สำหรับทางด้านการเมือง ก็จัดระบบการปกครองตามแบบอย่างอารยประเทศ มีการแบ่งส่วนราชการเป็นราชการบริหาร ส่วนกลาง ราชการบริหารส่วนภูมิภาค และราชการส่วนท้องถิ่น สรุปว่า นับตั้งแต่สมัยโบราณการพัฒนาสังคมของไทยได้ดำเนินมาโดยไม่หยุดยั้งจนตราบเท่าทุกวันนี้

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนาในทางสังคมมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจการศึกษา การสาธารณสุข การสาธารณูปโภค การเมืองการปกครองและอื่นๆ ทั้งนี้เป็น เพราะว่าการพัฒนาสังคมมุ่งที่จะส่งเสริมให้สมาชิกของสังคมได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีงานทำตามความรู้ความสามารถ อย่างไรก็ได้ อาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยในปัจจุบันกำลังลุ้นพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นอย่างมากเพื่อจะแก้ปัญหาความยากจนของประเทศแต่ลิ่งที่มิได้ดำเนินการอย่างจริงจังก็คือ การแก้ปัญหาคุณภาพของประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านจริยธรรม (พินิจ รัตนกุล, 2522: 113) ด้วยเหตุนี้ สังคมไทยเรายังมีปัญหานักคุณธรรมกันเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากยังคงค่านิยมเป็นพื้นฐานในการกำหนดการกระทำและค่านิยมของตัวเอง

เพราะฉะนั้น ใน การพัฒนาสังคมไทยให้เจริญก้าวหน้าและรุ่งเรือง จำเป็นจะต้องมีการพัฒนาในกิจการด้านต่างๆ ซึ่งรวมทั้งการพัฒนาทางการศึกษาด้วย เพราะการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในอันที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เพื่อให้คนมีคุณธรรมความรู้และความคิดที่จะสร้างสรรค์ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคมให้เจริญก้าวหน้า และการพัฒนาสังคมไทยจะต้องกระทำการพร้อมกันทั้งทางด้านวัฒนธรรมและจิตใจควบคู่กันไป

บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาสังคม

ดังที่ได้กล่าวไว้ตั้งแต่ตอนต้นๆ แล้วว่า การพัฒนาสังคมนั้น จำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาในกิจการหลายด้านไปพร้อมๆ กัน และในกิจการเหล่านั้น การศึกษาจัดได้ว่ามีความสำคัญที่สุดด้านหนึ่ง ของการพัฒนาสังคม เพราะเหตุผลว่า หากสังคมไม่สามารถศึกษาไม่เจริญก้าวหน้า สังคมนั้นก็ยากที่จะพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว การศึกษาจึงจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้ดีที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ เพื่อช่วยให้สมาชิกในสังคมได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง อันจะนำมาซึ่งพลเมืองที่มีคุณภาพ กอบปรัชญาคุณธรรม ความรู้ ความสามารถ มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักปรับปรุงตัวเอง เข้าใจในวิทยาการใหม่ๆ ซึ่งจะช่วยให้สามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคมโดยส่วนรวมได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ในสังคมขนาดใหญ่ที่เติบโตด้วยความลับซับซ้อน การศึกษาจำเป็นต้องจัด อย่างเป็นระบบ มีระเบียบและมาตรฐาน เพื่อสะท้อนต่อการควบคุมและปฏิบัติและเมื่อสังคมสร้าง

ระบบการศึกษาขึ้นมา สังคมย่อมมุ่งหวังที่จะให้การศึกษามีบทบาทในการพัฒนาสังคมอย่างไม่ต้องสงสัย ในฐานะที่การศึกษาในปัจจุบันเป็นสถาบันทางสังคมขนาดใหญ่ ระบบการศึกษาย่อมต้องมีผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้นเป็นจำนวนมาก ผู้นำทางการศึกษาจึงต้องวิเคราะห์ความต้องการของสังคมในด้านต่างๆ เพื่อวางแผนการศึกษาขึ้น และแน่นอน ความมุ่งหมายทางการศึกษาย่อมต้องสอดคล้องกับความต้องการของสังคมนั้นๆ รวมทั้งของรัฐบาล ตลอดจนภาคเอกอัครมิตร ของสังคมด้วย ระบบการศึกษาจึงยึดถือความมุ่งหมายที่กำหนดขึ้นเป็นบทบาทหน้าที่ของตน ซึ่งย่อมจะมีรายละเอียดมากมาย แต่อาจสรุปสั้นๆ ได้ว่า อย่างน้อยที่สุด การศึกษาจะต้องมีบทบาทหลักในการพัฒนาสังคม 5 ประการดังต่อไปนี้ (กอ สวัสดิพัฒน์ , 2519 : 39 - 43)

1. การฝึกฝนอาชีพให้แก่เยาวชน

ประชาชนส่วนใหญ่หลานเข้ารับการศึกษาเพื่อหวังว่าเด็กของตนจะมีความสามารถสูงพอที่จะประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตัวได้ในภาพอนาคต ระบบการศึกษาย่อมรับบทบาทหน้าที่นี้อย่างเต็มความสามารถ เหตุนี้ ระบบการศึกษาจึงได้จัดสอนวิชาชีพหลายประเภทและหลายระดับ ผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพขั้นสูงและต้องการมีรายได้มาก ก็ต้องเสียเวลาศึกษาเล่าเรียนเป็นเวลานาน นอกจากนี้ ยังต้องมีความสามารถทางศิลปะอย่างสูงและต้องลงทุนเป็นจำนวนมากด้วย ส่วนอาชีพในระดับรองลงมา ระบบการศึกษาจึงวางแผนไว้ให้กับคนน้อยลงตามส่วน สังคมยอมรับการปฏิบัติบทบาทหน้าที่ข้อนี้ของระบบการศึกษาอย่างเต็มที่ดังจะเห็นได้ว่า องค์การของรัฐบาลและเอกชนจะรับคนเข้าทำงานโดยยึดถือระดับและประเภทของการศึกษาของผู้สมัครงานเป็นเกณฑ์สำคัญ

2. การถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม

สังคมจะยังยืนอยู่ได้อย่างมั่นคงก็ เพราะสามารถใช้ของสังคมยึดถือวัฒนธรรมอันเดียวกันสามารถจะดำรงชีวิตในสังคมได้โดยสะดวกก็ต่อเมื่อสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพของสังคมได้เต็มที่ สิ่งที่จะช่วยในการปรับตัวของเขาก็คือการเรียนรู้และยอมรับวัฒนธรรมของสังคมมาประพฤติปฏิบัติเพราะะนั้น บทบาทของการศึกษาในข้อนี้จึงเป็นความต้องการของสังคมและสามารถแต่ละคนด้วย ส่วนประกอบของวัฒนธรรมที่ระบบการศึกษาถ่ายทอดให้แก่เยาวชนได้แก่ภาษา ความรู้ทางสังคมศึกษา วรรณคดี ศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม มารยาททางสังคมและวิชาสามัญอื่นๆ นอกจากนี้ กิจกรรมที่สถาบันการศึกษาจัดขึ้นเป็นจำนวนมากก็มักมีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของสังคมอยู่เสมอ ดังนั้น เยาวชนจึงได้เรียนรู้ทั้งภาษาทุกภาษาและภาษาปฏิบัติจากสถานศึกษาอย่างพร้อมมุ่ง ที่สุดที่เด็กได้เรียนรู้จากสถานศึกษาจึงช่วยให้เขาปรับตัวเข้ากับสังคมได้สะดวกขึ้นเมื่อเดินทางเป็นผู้ใหญ่ ความรู้ในด้านนี้จึงช่วยในการดำเนินชีวิตของคนไปจนตลอดอายุขัย

3. การนำความก้าวหน้ามาสู่สังคม

ประเทศชาติจะเริ่มก้าวหน้าได้ เพราะคนในสังคมมีความรู้และความสามารถใหม่ๆ ตามความก้าวหน้าในทางวิชาการ สถาบันที่จะทำให้คนเกิดความรู้ความสามารถตอบย่างใหม่แก่คนในสังคมก็คือสถาบันการศึกษาทั้งหลาย ดังนี้ สถานศึกษาต่างๆ จึงต้องแสวงหาความรู้ใหม่ๆ มาสอน ถ้ามีวิชาใหม่เกิดขึ้น สถานศึกษาก็มักนำมาสอนนักเรียนในระดับที่เหมาะสม นอกจากนี้ ถ้าสังคมประสบปัญหาหรือมีความต้องการใหม่ๆ ขึ้น ระบบการศึกษาก็มักนำเอาเรื่องนั้นมาสอนในโรงเรียน ส่วนมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาประเภทอื่นๆ ก็ยังทำหน้าที่ค้นคว้าวิจัยในสาขาวิชาต่างๆ เพื่อทำให้ประมวลความรู้ในสาขาวิชาเหล่านั้นก้าวหน้าไปด้วย ขณะเดียวกัน ก็ยังนำอาชีวกรรมวิจัยมาใช้สอนเพิ่มเติมในหลักสูตรด้วย ยิ่งกว่านั้น ระบบการศึกษายังนำเอาความก้าวหน้าทางวิชาการที่เกิดขึ้นในสังคมอื่นมาใช้สอนในสังคมของตนตามความเหมาะสมด้วย

4. การสร้างความเป็นปีกแห่งใหม่ก่อชาติ

นอกจากสอนให้เด็กเรียนรู้และยอมรับวัฒธรรมของสังคมแล้ว ระบบการศึกษาย่อมต้องสอนให้เด็กยอมเสียสละประจำโยชน์ส่วนตัวให้แก่ประเทศชาติด้วย วิชาหน้าที่พลเมือง สังคมศึกษา วรรณคดี และวิชาพิเศษอื่นๆ เช่น ลูกเสือและอนุกาชาด เป็นวิชาที่มีส่วนสอนให้เกิดความเป็นปีกแห่งใหม่ก่อชาติ การรักษาและบินวินัยในโรงเรียนเป็นกิจกรรมที่ฝึกฝนให้มีการยอมปฏิบัติตามความต้องการของสังคม การเรียนและการฝึกแบบนี้ย่อมทำให้คนยอมรับอุดมการณ์อย่างเดียวกัน ซึ่งถ้าระบบการศึกษาปฏิบัติบทบาทหน้าที่นี้ได้ผลดีก็จะก่อให้เกิดความเป็นปีกแห่งใหม่ก่อชาติ ให้มากที่เดียว ในบางสังคมนั้น รัฐบาลได้ใช้ระบบการศึกษาฝึกฝนอบรมคนให้เสียสละทุกสิ่งทุกอย่างให้แก่รัฐ ในกรณีเช่นนั้น รัฐบาลจะควบคุมหลักสูตรและการเรียนการสอนอย่างเคร่งครัด มีการติดตามควบคุมการปฏิบัติของนักเรียนทั้งในและนอกสถานศึกษาอย่างใกล้ชิด ส่วนเยาวชนที่ไม่ได้เข้าโรงเรียนรัฐบาลก็จัดตั้งหน่วยงานพิเศษขึ้นทำการอบรมให้เกิดอุดมการณ์และปฏิบัติอย่างเดียวกัน สังคมที่ปฏิบัติเช่นนี้ได้แก่สังคมที่ใช้อำนาจเด็ดขาดในการปกครองบ้านเมือง สำหรับสังคมประชาธิปไตยแม้จะไม่ใช่วิธีการควบคุมอย่างเข้มงวดมากmayankก็ตาม แต่ระบบการศึกษาในโรงเรียนก็มีรูปแบบแผนและการเรียนการสอนเพื่อให้คนเข้าในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย รัฐจัดเสียงสะประโยชน์ส่วนตัวให้แก่ประเทศชาติเช่นกัน และโดยที่การสอนอบรมเช่นนี้ทำให้ชาติมั่นคง ทุกสังคมจึงสนับสนุนและเรียกร้องให้ระบบการศึกษาทำงานบทบาทในข้อนี้ให้เข้มแข็ง

5. การส่งเสริมพัฒนาการส่วนบุคคล

ผู้ปกครองที่ส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน ย่อมเล็งถึงประโยชน์ที่เด็กจะได้รับเป็นประการสำคัญ กล่าวคือ นอกจากผลประโยชน์ในการประกอบอาชีพภายหน้าแล้วเขายังต้องการผลประโยชน์

ในทางวัฒนธรรมและการเพิ่มพูนศตปัญญา ร่างกาย อารมณ์ และสังคม โดยทั่วไปด้วย และโดยที่ความก้าวหน้าของสังคมย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของสมาชิกในสังคม ระบบการศึกษาจึงต้องมีบทบาทในการส่งเสริมพัฒนาการส่วนบุคคลเป็นประการสำคัญประการหนึ่ง ครูอาจารย์และนักการศึกษาย่อมทราบดีว่าเด็กแต่ละคนมีบุคลิกภาพและความสามารถแตกต่างกัน การที่จะสอนเด็กทุกคนให้พัฒนาเท่าเทียมกันย่อมขัดต่อหลักจิตวิทยา ดังนั้นบางครั้งจึงมีการแยกนักเรียนออกเป็นชั้นเป็นกลุ่มตามความสามารถ ความสนใจและความสนใจของเอกบุคคล แล้วดำเนินการเรียนการสอนให้เหมาะสม เพื่อมุ่งหาทางส่งเสริมพัฒนานักเรียนแต่ละคนให้เจริญเติบโตตามศักยภาพของเข้าให้มากที่สุด

จากบทบาทหลัก 5 ประการดังกล่าว ถ้าพิจารณาอย่างละเอียด จะเห็นว่ามีบทบาทหน้าที่ซึ่งขัดแย้งกันอยู่สองคู่ คู่แรกได้แก่การถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เยาวชนและการนำความก้าวหน้ามาสู่สังคม เพราะโดยทั่วไปแล้ว การถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นการรักษาของเดิมและสูงไว้ให้เยาวชนยอมรับสิ่งดังกล่าว แต่การนำความก้าวหน้ามาสู่สังคมเป็นการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ถ้าระบบการศึกษามุ่งอนุรักษ์วัฒนธรรมเก่าๆ มาเกินไปสังคมก็ย่อมไม่เจริญก้าวหน้า แต่ถ้าตั้งใจเปลี่ยนแปลงมากเกินไป สังคมก็ย่อมขาดฐานอันมั่นคง เป็นเหตุให้คนปราศจากเครื่องยืดเหี้ยวในทางวัฒนธรรม ผู้ที่มีอนุรักษ์นิยมจึงมักโกรธต่อระบบการศึกษาว่าละเลียดของเก่า จนทำให้สังคมเกิดความปั่นป่วน วุ่นวาย แต่ฝ่ายที่มีหัวสมัยใหม่ก็มักกล่าวหาว่าระบบการศึกษา ก้าวหน้าไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมบ้านเมืองจึงต้องประสบปัญหาอยู่บ่อยๆ ด้วยเหตุนี้ ระบบการศึกษาจึงจำเป็นต้องรักษาความสมดุลระหว่างบทบาทหน้าที่ทั้งสองประการนี้ให้ดี

บทบาทหน้าที่ซึ่งขัดแย้งกันอีกคู่หนึ่งได้แก่ การสร้างความปีกแผ่นให้แก่ชาติและการส่งเสริมพัฒนาการส่วนบุคคล เพราะความต้องการของบุคคล มักขัดแย้งกับการเสียสละให้แก่ส่วนรวมเสมอ ถ้าระบบการศึกษาเข้มงวดในการสอนคนให้เสียสละเพื่อส่วนรวมมากเกินไป สมาชิกของสังคมย่อมรู้สึกอิดออดจากการบีบบังคับ โดยไม่เปิดโอกาสให้มีการใช้จิ理智ญาณด้วยตนเอง ทำให้บุคคลขาดความคิดสร้างใหม่ ๆ และขาดความสามารถในการปักครองตนเอง ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากระบบการศึกษาส่งเสริมผลประโยชน์ส่วนบุคคลมากเกินไป คนจะมักจะเห็นแก่ตัว เอาตัวเองเปรียบผู้อื่น เป็นเหตุให้สังคมและประเทศชาติขาดความมั่นคง ระบบการศึกษาจึงจำเป็นต้องรักษาความสมดุลระหว่างบทบาทหน้าที่สองประการนี้ให้ดีเท่านั้น

ดังนั้นถ้าระบบการศึกษาสามารถทำบทบาทหน้าที่ทั้ง 5 ประการดังกล่าวข้างต้นได้อย่างสมบูรณ์ก็เป็นอันเชื่อได้ว่า การศึกษาจะมีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้มากที่เดียว เพราะการศึกษาช่วยพัฒนาคนให้มีความรู้ ทักษะ สามารถประกอบอาชีพได้ ขณะเดียวกัน ก็มิได้ละเลยทางด้านการปลูกฝังให้คนมีคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมอันดีงาม ทึ้งยังถ้าถึง

การเสียสละเพื่อส่วนรวม และความสมัครสมานสามัคคีเพื่อความเป็นปึกแผ่นของชาติด้วย สิ่งต่างๆ ดังกล่าวเป็นที่พึงประโคนของทุกสังคม

ความสมอภาคของโอกาสทางการศึกษา

อุดมคติของสังคมในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยประการหนึ่งก็คือ การมีโอกาส เท่าเทียมกันในการเลื่อนฐานะทางสังคม เพราะฉะนั้น ความเป็นธรรมทางการศึกษาจึงควรจะได้นำ มาอภิปรายในที่นี้ เนื่องจากในสังคมปัจจุบัน การเลื่อนฐานทางสังคมมักขึ้นอยู่กับการศึกษาเป็นส่วน ใหญ่ เช่น โครงการมีตัวแหน่งหน้าที่การทำงานในตอนเริ่มต้นอย่างไร มักขึ้นอยู่กับระดับการศึกษาที่ บุคคลนั้นสำเร็จมา ด้วยเหตุนี้ ความสมอภาคของโอกาสทางการศึกษาจึงมีความสำคัญมาก

ในทางสังคมวิทยา ถือว่าทุกสังคมจะต้องมีกลไกกระจายคนให้มีอาชีพ ตำแหน่ง หน้าที่ ซึ่ง จำเป็นต้องมีคนดำเนินการ และมีการประเมินค่าด้วยการให้รายได้ เกียรติยศ อำนาจและอิทธิพล แก่ อาชีพเหล่านั้น ซึ่งมีความแตกต่างกันตามความสำคัญและความยากง่ายของงาน (ประเสริฐ แย้ม กลินทุ่ง , 2522 : 122 – 123) ในทุกสังคมจึงปรากฏความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคลที่มี อาชีพและตำแหน่งหน้าที่แตกต่างกัน เนื่องจากสังคมมีการจัดชั้นหรือการแบ่งคนออกเป็นชนชั้น ต่างๆ กัน ฐานะของคนจึงสูงต่ำไม่เท่ากัน ซึ่งก็สัมพันธ์กับระบบการศึกษาในสังคมเป็นอย่างมาก เพราะบทบาทที่สังคมกำหนดให้นั้นระบบการศึกษาเป็นผู้เรียนคนเข้าสู่ชั้นชั้นต่างๆ ในสังคม คนที่ ได้รับการศึกษาจนจบจากระดับโรงเรียน ก็จะเข้าสู่ตลาดแรงงานระดับต่างๆ ในสังคม ถ้าคนใดมี โอกาสได้รับการศึกษาทำหัวงานที่ผลตอบแทนสูง เขาย่อมจะได้รับการยกย่องและมีอนาคตใน อาชีพที่มั่นคง ทึ้งยังสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ชั้นทางสังคมที่สูงขึ้นในท่านองเดียวกัน เด็กที่เติบ โตจากครอบครัวซึ่งมีภูมิหลังอยู่ในชั้นทางสังคมค่อนข้างต่ำถ้าหากมีโอกาสได้รับการศึกษาสูง ก็ ย่อมมีโอกาสที่จะเลื่อนฐานะทางสังคมของตนเองได้ด้วย

เพราะฉะนั้น ถ้าคุณคนที่มีฐานะต่ำมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมกับกลุ่มที่มีฐานะสูง พากเพียรย่อมจะมีความพอใจในระบบการศึกษาและระบบสังคมนั้นๆ แต่ถ้าเป็นไปในทางตรงกันข้าม กล่าวคือ โอกาสได้รับการศึกษามีจำกัด คนมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงมีโอกาสเหนือกว่า กลุ่มที่ไม่มีโอกาสหรือมีโอกาสสนับสนุนกว่ากันจะเกิดความไม่พอใจเป็นธรรมชาติ เพราะการศึกษาแทน ที่จะเป็นกลไกช่วยให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมด้วยการเปิดโอกาสให้คนจากครอบครัวที่เสีย เปรียบได้เลื่อนฐานะทางสังคมกลับกลายเป็นเครื่องมือให้ชนชั้นที่มีฐานะสูงกว่าอยู่แล้วได้ผูกขาดและ

สือต่อฐานะทางสังคมยังสูงของคนตลอดไป เหตุนี้จึงมีการเรียกร้องความเป็นธรรมและความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษาขึ้นในสังคม

ยิ่งกว่านี้ การศึกษาถูกได้กลายเป็นสถาบันที่มีบทบาทอย่างสำคัญทั้ง โดยทางตรงและโดยทางอ้อมต่อสถาบันอื่นๆ ในสังคม ยกตัวอย่างเช่น เมื่อมีปัญหาสังคมเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาเชิงรุประรรรน เช่น ชีวิตความเป็นอยู่ สภาพเศรษฐกิจ การพัฒนาがらสังคมหรือปัญหาเชิงนามธรรม เช่น ปัญหาจริยธรรม สภาพจิตใจของบุคคล การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและวัฒนธรรม สังคมนักจะเพ่งมองมาที่ระบบการศึกษา ว่าการให้การศึกษาแก่สมาชิกในสังคมโดยทั่วถึงและเป็นธรรม จะช่วยแก้หรือทุเลาปัญหาเหล่านี้ให้เบาบางลงได้ (สุภาก จันวนิช, 2522 : บทนำ)

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งในสังคมปัจจุบันจึงได้แก่ ทำอย่างไรจะสามารถให้ความเป็นธรรม และสร้างความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษาให้เกิดขึ้นในสังคมได้ เพราะในทางปฏิบัตินั้น ความเสมอภาคทางการศึกษาระทำได้ยากอย่างยิ่ง เนื่องจากมีปัญหาและอุปสรรคมากขึ้น เมื่อระดับการศึกษาสูงขึ้น ประเทศอุตสาหกรรมที่ร่ำรวยอาจสามารถบรรลุถึงความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษาในระดับปัจจุบันและมัชยศึกษาแล้ว แต่ในระดับอุดมศึกษานั้นก็ยังเป็นปัญหากันอยู่ เพราะมีคนเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ได้รับการศึกษาสูงถึงระดับมหาวิทยาลัย ปัญหาตรงจุดนี้ก็คือ ข้อเท็จจริงแสดงว่าโอกาสในการเข้าศึกษาระดับมหาวิทยาลัยขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคม และเศรษฐกิจของบุคคลเป็นสำคัญด้วยกิจกรรมทางการศึกษาต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก ประเทศร่ำรวยเพียงไม่กี่ประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาหรือญี่ปุ่นเท่านั้นที่สามารถขยายการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยเพื่อกันส่วนใหญ่ได้ทั่วถึง (ประเทศไทย แม้มกริ่นฟูง, 2522 : 2 – 4)

สำหรับประเทศไทยด้วยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาร่วมทั้งประเทศไทยด้วย ปรากฏว่าความพยายามที่จะแก้ปัญหานี้ไม่เสมอภาคของโอกาสทางการศึกษา ต้องประสบความยากลำบากเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากความยากจนทางเศรษฐกิจของประเทศไทยและความล้าหลังตลอดจนความไม่เป็นธรรมค่างๆ ในสังคมแห่งอยู่ทั่วไป เป็นต้นว่า คนส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มคนที่เรียกว่าชนชั้นล่างเสียเปรียบชนชั้นกลาง และชนชั้นสูง และส่วนใหญ่ของชนชั้นล่างได้แก่ ชาวไร่ชาวนาที่กระจายอยู่ในชนบท และแม้แต่ในเมืองที่มีประชากรจำนวนไม่น้อยที่จัดได้ว่าเป็นชนชั้นล่างอาศัยอยู่ในแหล่งเดื่อมโทรมทั่วไป การใต้เต้าเพื่อเลื่อนชั้นทางสังคมจากล่างขึ้นไปสูงกระทำได้ยากมาก เพราะเศรษฐกิจขยายตัวไม่เร็วพอ นอกเหนือนี้ ยังมีการผูกขาดโอกาสต่างๆ โดยกลุ่มคนที่มีฐานะคืออยู่แล้วในสังคมอย่างเห็นได้ชัด โอกาสทางการศึกษาของเยาวชนจากกลุ่มสังคมค่างๆ จึงแตกต่างกันมาก เช่น ระหว่างเยาวชนในเมือง และชนบท ระหว่างเยาวชนในภูมิภาคค่างๆ และระหว่างเยาวชนที่พ่อแม่ทำงานใช้สมองกับเยาวชนที่พ่อแม่ทำงานใช้แรงกาย ดังนั้นถ้าความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษาหมายถึงการที่ทุกคนจะต้อง

ได้รับการศึกษาเท่าเทียมกันแล้วลักษณะนี้จะเป็นความผิดที่เป็นจริงได้มากในสังคมด้อยพัฒนาทั่วโลก

แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมไทย

การศึกษาของไทยมีมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว เพียงแต่การศึกษาในสมัยก่อนมิได้จัดเป็นรูปในระบบโรงเรียนอย่าง全面发展 กว่าเจ็ดร้อยปีที่ชาติไทยรวมกันแล้วเป็นปีกแผ่นนับตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานีมาจนถึงทุกวันนี้ เราได้มีการศึกษากันมาตลอด โดยในระยะแรกเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้งสิ้น

และโดยที่การศึกษามีลักษณะคล้ายสังคมอยูู่่ประการหนึ่ง คือมิใช่สิ่งที่อยู่คงที่หากแต่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมการศึกษาที่เคยกระทำกันในครอบครัว วัดและรัง ก็พัฒนาเรื่อยมา จนกระทั่งเข้าสู่ระบบโรงเรียนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งทรงวางรากฐานการศึกษาของไทยแบบใหม่ขึ้น โดยได้ปฏิรูปจากการเรียนการสอนในวัดในวัง และในครัวเรือนมาเป็นการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนตามแบบอย่างอารยประเทศ (นิเชต ศุนทรพิทักษ์ , 2518 : 12 – 13)

หากมองย้อนไปในอดีตของสังคมไทย หนทางที่สามัญชนโดยเฉพาะคนในชนบท จะมีโอกาสเลื่อนฐานะทางสังคมได้ก็โดยการบวชเป็นพระ (สุภานค์ จันทวนิช , 2522 : บทนำ) ครั้นต่อมาเมื่อเราจัดการศึกษาเป็นระบบโรงเรียน และได้มีการประกาศพระราชบัญญัติประmomศึกษา ในปี พ.ศ. 2464 ขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การศึกษาไทย บังคับให้เด็กไทยเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนตามเกณฑ์อายุ เด็กไทยจึงมีโอกาสได้รับการศึกษามากขึ้น เพราะการศึกษาได้แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง (ศุนทร ศรีรักษา , 2522 : 148) นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การศึกษาของไทยก็ขยายตัวและพัฒนาเรื่อยมาหลายระดับหลายประเภท ถึงกระนั้นก็ตาม ความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษาที่มุ่งหวังจะให้ทุกคนได้รับการศึกษาเท่าเทียมกันอยู่อีกไกล ยิ่งกว่านี้ การศึกษาในระดับประmomศึกษาที่คุณจะไม่มีผลต่อการประกอบอาชีพของประชาชนเลยหรือมีก็น้อยมาก ส่วนในระดับมัธยมศึกษาที่เข่นกัน แม้โอกาสทางการศึกษาในระดับนี้เป็นกว้างพอสมควรแล้วก็ตาม สำหรับอุดมศึกษานั้นนับว่ามีปัญหาความเสมอภาคมากที่สุด เพราะเป็นระดับที่สอนและอบรมในสาขาวิชาเฉพาะทางทั้งขั้นดึงดูดคนให้ต้องการเข้าเรียนมากที่สุด เพราะแรงจูงใจทั้งในแง่ค่านิยมของสังคมไทยและผลตอบแทนที่จะได้รับ เมื่อจากเป็นปีจัยสำคัญอันหนึ่งที่จะทำให้บุคคลมีโอกาสเลื่อนฐานะทางสังคม เหตุนี้สังคมจึงมีความต้องการการศึกษาในระดับอุดมศึกษาสูงขึ้นเรื่อยๆ จนรู้ด้วยความพยายามhard ไปทุก

ภูมิภาค และสร้างมหาวิทยาลัยเปิด เพื่อสนองความต้องการดังกล่าวอีกทางหนึ่ง ซึ่งถ้าจะว่าไป ก็หาได้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน ไม่เพرمมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่มักผลิตคนที่ตลาดแรงงานต้องการน้อย จึงปรากฏว่ามีบัณฑิตว่างงานเป็นจำนวนมากขึ้นทุกปี โดยเฉพาะสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (อรยา บุญศรี และคณะ , 2523 : 49)

เมื่อสภาพการณ์เป็นเช่นนี้ รัฐและประชาชนจะร่วมกันสร้างสรรค์ความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษาไปในทิศทางใด เพื่ออะไร การเร่งขยายการศึกษาอย่างมากมายในทุกระดับและทุกประเภท เพียงเพื่อให้ได้รับความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษาขึ้นในสังคมไทย อาจเป็นเพียงการแก้ปัญหาเพื่อสร้างปัญหาอีกครั้งมั้ง เพราะถ้าคำนึงถึงความจริงว่า สังคมไทยเป็นสังคมคนยากจน เราไม่ควรหลอกตัวเองเช่นนั้น แต่ควรจะหันมาทบทวนและพิจารณาสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยว่าควรจะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมของเราอย่างไร จึงจะช่วยให้สังคมส่วนรวมเจริญก้าวหน้าในอัตราที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมด้านอื่น ๆ ตามมาด้วยเหตุนี้ เป้าหมายที่จะสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาในสังคมไทยจึงควรจะเปลี่ยนมาเน้นที่ความเสมอภาคของคุณภาพทางการศึกษามากกว่า นั่นก็คือ จะต้องพยายามหันมาปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาทุกระดับแทนที่จะมุ่งเพิ่มปริมาณอย่างที่ผ่านมา (สุภารัตน์ จันทวนิช , 2522 : บทนำ)

ในระดับประถมศึกษา ก็น่าจะเป็นการจัดความเหลื่อมล้ำของประถมศึกษาของโรงเรียนในสังกัดต่างกัน ในภูมิภาคต่างกัน เน้นการปรับปรุงโรงเรียนในชนบทให้มีคุณภาพทัดเทียมกับโรงเรียนในเมืองขยายบริการและพุ่งความสนใจไปยังเด็กที่เรียนดีแต่ยากจน พร้อมกันนั้นก็ปรับปรุงหลักสูตรให้จบในตัวเองอย่างจริงจัง จัดให้มีอาชีวศึกษาที่เป็นประโยชน์สอดคล้องกับสภาพของห้องถีน และสนองความต้องการของตลาดแรงงาน สนับสนุนการสร้างหลักสูตรของห้องถีนให้เกิดขึ้นและมีการนำมาใช้อย่างจริงจังด้วย

ในระดับอุดมศึกษา ก็น่าจะเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีภูมิหลังทางเศรษฐกิจสังคมด้อยกว่ามากขึ้น กันจนแต่สติปัญญาคือความมีโอกาสได้เข้าศึกษามากกว่าเดิม นอกจากนี้ ก็จะระบุปรัชญาการอุดมศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย พร้อมกับปรับปรุงหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาตามแนวปรัชญา นั้น ทั้งในแง่การสอน การวิจัย การให้บริการแก่สังคมตลอดจนการทะนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมไทย และการจัดการศึกษาระดับนี้จะต้องคำนึงถึงความต้องการกำลังคนระดับสูงสำหรับการพัฒนาประเทศมากกว่าขยายการศึกษาเพื่อให้คนส่วนน้อยใช้เป็นเครื่องเชิดชูความมีหน้ามีตาในสังคม

ทุกระดับการศึกษาดังกล่าวข้างต้น จะต้องฝึกอบรมผู้เรียนให้สามารถคิดเป็นทำเป็นปะแก้ปัญหาเป็น โดยเน้นการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ ให้สามารถสร้างผลผลิตและบริการต่าง ๆ เพื่อจะแก้ไขค่านิยมที่ชอบบริโภคมากกว่าชอบผลิตของสังคมให้ได้ขยะเดียวกัน ก็ต้องอบรมคนใหม่

ศึกษาและคุณธรรมความคูไปด้วย การศึกษาทุกระดับไม่ว่าจะเป็นประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย มัธยมอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา ควรจะเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะและคุณธรรม ตลอดจนมีความคิดริเริ่มที่จะทำงานอาชีพอิสระได้ด้วยตนเอง (ชน ภูมิภาค , 2521 : 2) ซึ่งจะช่วยลดจำนวนผู้จบการศึกษาว่างงานในสังคมไทยให้เบาบางลงอีกทางหนึ่ง เพราะปัจจุบันนี้มีผู้สำเร็จการศึกษาว่างงานเพิ่มมากขึ้นทุกปี นับว่าเป็นการลงทุนที่สูญเปล่าในทางเศรษฐกิจเป็นอย่างยิ่ง ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมาด้วย ปัจจุบันนี้การว่างงานของผู้สำเร็จการศึกษาในระดับกลางและระดับสูงมีตัวเลขที่วิ่งอย่างน่าวิตกจากการสำรวจของทบทวนมหาวิทยาลัย พบว่า บัณฑิตสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มีอัตราว่างงานสูงมากถึงร้อยละ 34.38 และ 34.72 ตามลำดับ (อรยา บุญศรีและคณะ , 2523 : 49 – 50) และถ้ารวมบัณฑิตว่างงานของมหาวิทยาลัยรวมกันแห่งด้วย ตัวเลขก็จะยิ่งสูงกว่านี้

ทางแก้ปัญหานั้นที่ว่างงาน นอกจากจะขยายตลาดแรงงานเพิ่มขึ้นแล้วน่าจะต้องใช้วิธีการผลิตกำลังคนในสาขาที่ว่างงานสูง แล้วหันไปผลิตกำลังคนในสาขาที่ตลาดแรงงานต้องการมากเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็จะต้องปรับปรุงระบบการศึกษาในทุกระดับให้สอนความรู้ด้านวิชาชีพให้มากขึ้น โดยหลักสูตร ในแต่ระดับจะต้องสนใจตัวเอง เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษามิว่าจะเป็นระดับใดสามารถออกไปประกอบอาชีพอิสระได้ด้วยตนเองทันที แทนที่จะรอแต่งงานราชการหรืองานในบริษัทห้างร้านของเอกชน ซึ่งมีตำแหน่งงานในปริมาณจำกัด นอกจากนี้ ยังเป็นการแก้ไขค่านิยมที่จะใช้การศึกษาเป็นบันไดไต่เต้าทางสังคมโดยพยายามเรียนต่อสูงขึ้นเรื่อย ๆ แต่พอจบมหาวิทยาลัยแล้วก็กลายเป็นคนว่างงานซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ

นอกจากนี้ โดยที่สังคมไทยเป็นสังคมชนบท ประชากรส่วนใหญ่ในชนบทยากจนมีความเป็นอยู่เรื้อรัง ดังนั้น สังคมไทยจึงควรมีปรัชญาการศึกษาที่จะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชนบทด้วย เพื่อปรับปรุงสร้างสรรค์สังคมชนบทให้ดีขึ้น เพราะฉะนั้น การศึกษาจะช่วยพัฒนาคนไปในตัว หมายความว่าการจัดการศึกษามิควรแยกจากกระบวนการพัฒนาชนบท แต่การศึกษาจะต้องทำการพัฒนาชนบทร้อน ๆ กันไป นิใช้อีกว่าการศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือที่ครุยวาระยั่งยืนอ่อนน้อมให้แก่นักเรียน เพื่อให้เอาผลของการศึกษาไปใช้ในภายหลัง โดยที่ขณะกำลังศึกษาอยู่ก็ยังไม่ต้องทำอะไรในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาชนบทเลย (กิจ โภุ สาร , 2523 : 5) แต่ผู้เรียนจะต้องพยายามทำความรู้จักและเข้าใจสภาพและปัญหาต่าง ๆ ของสังคมจากใกล้ตัวเป็นเบื้องแรก แล้วจึงขยายออกไปสู่เรื่องไกลตัว การเรียนการสอนก็จะต้องใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีการของโครงการและวิธีการแก้ปัญหา เพื่อประโยชน์ของสังคมเป็นหลักสำคัญ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาชนบทเป็นเป้าหมาย มีการใช้ยุทธศาสตร์ดึงเอาประชาชนให้เข้าร่วมกันกับฝ่ายการศึกษาในการพัฒนาดังกล่าว เพื่อให้ประชาชน

ส่วนใหญ่สามารถพัฒนาตนเองไปพร้อม ๆ กับที่เราช่วยเหลือพัฒนาห้องถินของเรา และจะดึงขึ้นถ้าเราสามารถกระตุ้นคนชนบทให้รู้จักใช้ความคิดสร้างใหม่ ๆ ขึ้นได่อง

ในการพัฒนาชนบทด้วยแนวทางดังกล่าว ฝ่ายการศึกษาจะใช้กระบวนการสองทางแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับคนชนบท นั่นคือ ฝ่ายการศึกษาให้และรับขณะเดียวกันคนชนบทก็รับและให้ ถ้อยที่ถ้อยอาชีวกันและกัน ซึ่งถ้าดำเนินไปได้ผลดี การศึกษาย่อมได้เชื่อว่ามีส่วนช่วยพัฒนาชนบทและสังคมไทยอย่างแท้จริง

และในการพัฒนาสังคมชนบทนี้ ควรจะเน้นการพัฒนาความรู้และประสบการณ์ในด้านการจัดการเกี่ยวกับการซื้อขายด้วย เพราะคนในชนบทเป็นผู้ผลิตพืชผลเสียงคนในเมืองเป็นส่วนใหญ่ แต่คนในเมืองกลับแบ่งงานด้านการซื้อขายไปทำเสียหมด เช่น เป็นคนกลางเข้าตัดกำไร โดยซื้อผลผลิตจากชาวชนบทในราคากูกแล้วเอาไปขายในราคางเพง เป็นเหตุให้คนชนบทเสียเปรียบมากและยากจนอยู่ชั่นเดิม (กิญ โภุ สาร , 2523 : 6) ผลก็คือแม้สังคมไทยจะมีอาชีพหลักทางด้านเกษตรกรรม แต่ในสายตาของคนทั่วไปกลับมองอาชีพทางเกษตรกรรมว่าต่ำต้อย และเยาวชนรุ่นปัจจุบันก็ให้ความสนใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมน้อยมาก ทั้งนี้เพราะเท่าที่ผ่าน ๆ มา การจัดการศึกษาของเรามาไม่ได้สร้างความสำคัญของอาชีพทางเกษตรกรรมให้กับผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระดับใด (เจริญผล สุวรรณโธติ , 2533 : 13 – 15) เมื่อนักเรียนจบการศึกษาแล้ว จึงไม่สามารถช่วยงานเกษตรกรรมที่ครอบครัวของตนทำอยู่ได้ เป็นเหตุให้ผู้ปกครองนักเรียนมองว่า ถึงแม้เด็กจะจากโรงเรียนแล้ว ก็ช่วยเหลือครอบครัวในด้านการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรกรรมไม่ได้ เรียนหรือไม่เรียนก็ไม่มีผลแตกต่างกันเท่าไร ในการแก้ปัญหานี้ สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการศึกษาโดยเน้นเรื่องการเกษตรกรรมทั้งในแง่ทฤษฎีและปฏิบัติในแต่ละระดับการศึกษาอย่างจริงจังเพื่อให้ผู้จบการศึกษาสามารถออกไปทำงานด้านเกษตรกรรมได้ทันที

อย่างไรก็ตี เนื่องจากการศึกษาจำเป็นต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับระบบอื่น ๆ ในสังคม การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมชนบทไทย โดยมีเป้าหมายที่จะจัดความยاكจนและความล้าหลังของสังคมชนบทซึ่งต้องคำนึงถึงอิทธิพลของปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่มีต่อการศึกษาด้วยกล่าวคือ ทราบได้ที่อาชีพเกษตรกรรมยังเป็นอาชีพต่ำในสังคม ทั้งในด้านรายได้ เกียรติยศ ความยากลำบาก และการเสี่ยง ทราบนั้นความพยายามที่จะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมชนบทไทย ก็จะไม่เป็นผลเท่าที่ควร เพราะการตั้งความหวังไว้สูงว่าการศึกษาจะมีบทบาทในการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจของประเทศโดยไม่เกี่ยวปัจจัยอื่น ๆ ด้วยนั้นย่อมไม่อาจพัฒนาสังคมเป็นส่วนรวมได้เท่าที่มุ่งหวัง

เราต้องขอรับว่า การศึกษาอย่างเดียวมิใช่เครื่องมือหัวใจที่จะแก้ปัญหาสังคม ได้ทุกอย่าง การมองปัญหาสังคมในแง่การศึกษาเพียงด้านเดียว จึงเป็นการมองปัญหาแบบเล็กๆน้อยๆ ก็ต่อเมื่อมีความพยายามอย่างจริงจังที่จะแก้ปัญหาด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น ถ้าต้องการเปลี่ยนทัศนคติชาวชนบทให้สนใจการศึกษาในฐานะที่มีส่วนช่วยปรับปรุงการประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้วย นั่นคือ อาชีพเกษตรกรรมควรจะต้องมีรายได้ สักครึ่ง ความมั่นคงและอื่น ๆ ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบ การเข้าที่ดิน พ่อค้าคนกลาง นายทุนเงินกู้ การบริการต่าง ๆ ของรัฐฯ ฯลฯ อันเป็นเรื่องของการเมือง เสียก่อน (ประเสริฐ แม้มกลินทุ่ง , 2522: 122 : 116)

ยิ่งกว่านี้ แม้สังคมไทยจะพยายามปรับปรุงและขยายการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยการปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน อุปกรณ์ และบุคลากร ตลอดจนองค์ประกอบอื่น ๆ อีกด้วย ก็ตาม ย่อมไม่อาจกระทำได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เพราะการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ต้องลงทุนมหาศาล สังคมไทยย่อมไม่มีกำลังงบประมาณเพียงพอเป็นแน่ หากออกอีกทางหนึ่งก็คือ ต้องหันมาใช้วิธีการจัดการศึกษาว้างขวางกันไปกับการศึกษาในระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างในส่วนที่การศึกษาในระบบโรงเรียนยังไม่สามารถจัดให้ได้ ทั้งยังช่วยให้คนส่วนใหญ่มีโอกาสได้รับการศึกษาว้างขวางยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน ก็สอดคล้องกับความมุ่งหมายที่จะให้การศึกษาเป็นกระบวนการ คือเนื่องตลอดชีวิต ที่ทุกคนทุกเพศทุกวัยและทุกระดับชั้นควรจะได้รับตั้งแต่เกิดจนตาย

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนจึงเป็นการจัดการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง เพื่อย้ายโอการสถานการศึกษาให้กับผู้ที่ขาดโอกาสทางการศึกษาให้กับผู้ที่ขาดโอกาสอันเนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้และมีความสามารถในการประกอบอาชีพ รูปแบบของการจัดการเรียนแบบแตกต่างไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งในด้านหลักสูตร เวลาเรียน สถานที่เรียน และอาชีวศึกษา (ณรงค์ เทียนส่ง , 2523 : 36) เพราะการจัดการศึกษานอกโรงเรียนมีความยืดหยุ่น และสามารถขยายได้กว้างขวางมากกว่า ซึ่งอาจจัดเป็นแบบมีชั้นเรียนก็ได้ ไม่มีชั้นเรียนก็ได้ หลักสูตรก็มีระดับสั้น ใช้เวลาอ่านอยู่ได้ตามความเหมาะสม นอกจากนี้ ยังรวมถึงการจัดการเรียนตามแบบธรรมชาติสัย ซึ่งสามารถเสนอเรื่องราวและสาระวิชาความรู้แก่คนจำนวนมาก ได้โดยไม่จำกัดระดับการศึกษา อายุ เวลา และสถานที่ เช่น การจัดการศึกษาทางสื่อมวลชน ซึ่งได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ เป็นต้น

พระฉะนั้น การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมไทย จึงจำเป็นต้องจัดทั้งในระบบโรงเรียน และนอกโรงเรียนคู่ขนานกันไป เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ ให้เป็นมาตรฐานที่ดี

ของสังคม ซึ่งหมายรวมถึงสามารถเป็นผู้ผลิตที่ดีและเป็นผู้บริโภคที่ดีล่าด มีความรู้ ความคิด ทักษะ และคุณธรรม ที่จะช่วยกันสร้างสรรค์สังคมไทยให้เจริญก้าวหน้าสืบต่อไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ตั้งแต่ต้น จะเห็นได้ว่าการพัฒนาสังคมมีขอบข่ายกว้างขวางมาก โดยมุ่งที่จะปรับปรุงเสริมสร้างความเป็นอยู่อันดีให้แก่ประชาชน และสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมให้เจริญขึ้น ซึ่งในการนี้การศึกษานับว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนเพื่อให้ช่วยกันพัฒนาสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอีกด้วยนั่น การที่จะพัฒนาสังคมให้บรรลุเป้าหมาย นอกจาจจะพัฒนาทางด้านอื่น ๆ แล้ว จำเป็นต้องปรับปรุงตนเองในด้านการครองชีพและเศรษฐกิจของครอบครัวตลอดจนส่งเสริมให้รู้จักปรับปรุงสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคมและประเทศไทย นั่นก็คือ การศึกษาเข้ามามีส่วนในการสร้างและอนรุณบุคคลให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนมีความพร้อมที่จะเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีความสามารถที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ การจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องจัดให้สอดคล้องกับเป้าหมายดังกล่าว ขณะเดียวกัน ก็จะต้องไม่ละเลยในด้านการพัฒนาจริยธรรมและศีลธรรม ตลอดจนการปลูกฝังคุณธรรมอันดีงาม ความกลมเกลียวสามัคคี และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมด้วย สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการเอาใจใส่เป็นอย่างมาก และควรจะกระทำควบคู่กันไปกับการให้ความรู้ความสามารถทางด้านวิชาการและวิชาชีพ เนพาะอย่าง เพื่อให้สังคมพัฒนาไปทั้งทางด้านวัฒนธรรมและจิตใจในอัตราที่สมดุลกัน